11. Závěr

Neustále je třeba mít na paměti, že dobrým, uznávaným a oblíbeným cvičitelem se turista nestane absolvováním školení (často rozsahem nedostatečného či prováděného formou samostudia) anebo uspořádáním pár zájezdů do nějaké sice vděčné, ale notoricky známé turistické končiny (jako jsou třeba skalní města), kterou coby cíl výletu je schopen „vymyslet“ a navrhnout téměř každý trochu vzdělaný Čech. Získání formálního oprávnění „vedoucí pěší turistiky“ v KČT je jen prvním krokem. Pro cvičitele je nezbytné nikdy nekončící studium všemožných přírodovědných, technických i humanitních oborů (včetně psychologie), prostě průběžné rozšiřování jeho všeobecného vzdělání - a zejména pak mnohaletá praxe, učení se chybami (nejlépe cizími, na turistických akcích jiných vedoucích). V neposlední řadě také pořádání vícedenních zájezdů, přechodů a putování, protože ty jsou „kořením“ činnosti každého turistického spolku a jedině při nich lze získávat nenahraditelné zkušenosti.

V této souvislosti je potřebné uvést, proč v celém tomto pojednání nejsou zmíněny aktivity typu dálkových pochodů (DP): Ty jsou možná dobrou školou organizačních zkušeností, avšak z hlediska turistiky jsou pouze doplňkovou činností, vzniklou v dobách, kdy opravdová poznávací a výkonnostní turistika - např. v alpských zemích - nebyla pro většinu zájemců uskutečnitelná. Je zcela mimo diskusi, že na DP je výrazně omezena poznávací činnost jako nedílná složka turistiky, o vzdělávacím a výchovném působení cvičitele ani nemluvě - a navíc lze s úspěchem pochybovat o přínosu masových akcí pro ochranu přírody.

Protože cvičitelé, na rozdíl od výboru příslušného spolku, přicházejí do styku s daleko větším počtem členů i dalších turistů, je zejména na nich, aby vytvářeli a udržovali dobrou pověst své turistické organizace. Nelze očekávat, že každý člen turistického spolku (např. KČT) a podobně každý cvičitel bude vzorem křesťanské lásky a „skautských ctností“, ale aspoň základní pravidla slušného chování k lidem i k přírodě by mu členství mělo zprostředkovat a měl by umět rozpoznat ty, kteří své hulvátství nazývají vznešeně znějícím synonymem „asertivita“.

S tím bezprostředně souvisí povinnost dobrého cvičitele nejen poskytovat pravdivé informace o ekologii, energetice a udržitelném rozvoji, ale také podporovat právní povědomí členstva, tedy jak rámcovou znalost všech výše zmiňovaných zákonů a předpisů, tak znalost práv a povinností, které členům dávají a ukládají stanovy a organizační řád jejich spolku (a samozřejmě stanovy „střechové“ organizace - KČT, Sokola, ČSTV apod.). To současně znamená budovat a obhajovat korektní vztahy mezi „prostými členy“ a funkcionáři, kteří jsou na jedné straně služebníky těch, kteří je zvolili, na straně druhé nesou značnou odpovědnost za řádný chod organizace a nejsou zvědavi na nějaké schválnosti a poťouchlosti členů.

Shrnuto: Veškerá činnost v turistických spolcích, a to jak ve výborech, tak cvičitelská, je jen a jen prací pro lidi - a tou jedinou a nejkrásnější odměnou za ni je spokojenost členů s turistickými akcemi i s úrovní organizace vůbec. Jak bylo řečeno na samém začátku, turistické spolky (např. KČT) jsou od toho, aby sdružovaly lidi ke společné činnosti, a ne aby je lákaly k členství nabízením výhod bez vazby na konkrétní lidskou pospolitost (např. tzv. „internetovým členstvím“). Základem každého turistického spolku je sbor zkušených, nápaditých a ochotných cvičitelů. Dobrý cvičitel pak musí dělat vše pro to, aby na akcích, na kterých si účastníci chtějí odpočinout a uvolnit se od každodenních stresů, panovala pohoda, a to i kdyby měl z některé zásady slevit, protože dobrá pohoda je v uspěchaném dnešku tím, co od něho a jím vedené akce všichni očekávají. Také on sám by měl mít ze své činnosti dobrý pocit a uspokojení, jak to vyjadřuje moudrý citát: „Jsem a mám jenom to, co jsem dal druhým.“ Mějme stále na paměti, že organizovaná turistika se vymyšlí a realizuje v jednotlivých odborech KČT či jiných tělovýchovných organizací, zatímco „nahoře“ by se měly vytvářet pro ni podmínky. Takže vše záleží jen na nás, kteří ji provádíme zde „dole“: Jakou si ji uděláme, takovou ji budeme mít.

A k tomu nám dopomáhej Bůh a svatý Kryštof, patron všech cestovatelů, poutníků, šoférů a tuláků!

Vydáno k semináři vedoucích a cvičitelů pěší turistiky v oblasti KČT Pardubický kraj, konanému dne 29. 11. 2008 v „Hostinci u Kosteleckých“ v Černé za Bory.
Lektoroval doc. ing. Josef Kotyk, CSc., místopředseda OV KČT Pardubický kraj.
Tisk laskavostí Východočeské geodetické, v. o. s., tradičního sponzora TKSP.

PŘÍPRAVA A VEDENÍ PĚŠÍCH, LYŽAŘSKÝCH A CYKLISTICKÝCH VÝLETŮ A VYSOKOHORSKÝCH TÚR

Tento metodický materiál vychází převážně ze starších vlastních příspěvků, publikovaných postupně ve „Zprávách“, vydávaných pro všechny členy OTTJ VCHZ a následně Turistického klubu Synthesia Pardubice (TKSP), v metodických listech OTTJ VCHZ a TKSP a v dalších elaborátech, jako např. ve výtahu z 1. vydání materiálu KČT „Obecná turistika“ (a k němu zpracovaným bližším instrukcím k pěším výletům a autokarovým zájezdům TKSP ze dne 27. ledna 1995). Dále vychází z vlastních pomůcek „Topografie aneb Turistika po neznačených cestách“ (říjen 1995), „Autokarové zájezdy v Turistickém klubu Synthesia Pardubice“ (vydána v září 2000 pro potřeby školení nových vedoucích pěší turistiky), „Bivakování“ (1995, 2002) a z některých rozsahem skromnějších pokynů k jednotlivým významnějším (zahraničním) akcím oddílu výkonnostní turistiky v TKSP. Využity jsou rovněž oficiální (byť poněkud již zastaralé) metodické materiály KČT „Obecná turistika“, „Vedoucí základní turistiky“ (oba z r. 1995) a „Turistika a ochrana přírody“ (1997, 2006), také starší příručky vydavatelství Olympia „Lyžařská turistika“ (Michalička - Chrastina 1976) a „Turistika v horách“ (Hejl 1990), knížka „Člověk v drsné přírodě“ (Pavlíček 1987, 2002) - a mnohé další informace, které byly průběžně uveřejňovány v časopise Turista i jinde.
Soudím totiž, že by bylo škoda neshrnout spoustu poznatků a zásad, které jsem dílem převzal ještě od předválečných cvičitelů turistiky, dílem načerpal za 45 let své činnosti vedoucího PT (a později i VHT) a zejména pak za 35 let v OTTJ VCHZ a v jeho nástupci TK Synthesia Pardubice (v posledních letech jako předseda a metodik), neboť jak pravil kterýsi moudrý muž: „Co nevytvoříte v čase, který vám byl vyměřen, to za vás už nikdo neudělá.“ Věřím, že alespoň některé postřehy v předloženém materiálu (který je do jisté míry osobním vyznáním a odkazem starého turistického idealisty) mohou být k užitku širší turistické obci v oblasti KČT. Jeho první vydání (2002) bylo přednostně určeno pro kvalifikované vedoucí i „prosté turisty“ z TKSP, protože mnohé příklady a zkušenosti vycházely právě z konkrétní činnosti tohoto odboru KČT; upravené druhé vydání je zamýšleno jako pomůcka pro semináře vedoucích a cvičitelů PT v oblasti KČT Pardubický kraj.

Pardubice, podzim 2008 *Lubomír Chládek*

1. Některé základní pojmy a východiska

Všechny úvahy v tomto spisku se týkají turistiky organizované. Přímo v názvu má turistiku sice pouze Klub českých turistů (KČT), ale to vůbec neznamená, že by měl mít na ni monopol. Proto lze celý obsah této práce aplikovat na kterýkoliv tělovýchovný subjekt, který turistiku organizuje, avšak příklady a podklady, které jsou zde využity, se vesměs týkají KČT (a zejména Turistického klubu Synthesia) jako autorovy mateřské organizace.

Vycházíme z faktu, že turistika je ve své podstatě jedna, bez ohledu na to, zda ji organizuje KČT, ATOM, Sokol, Orel či jakýkoliv jiný tělovýchovný spolek, např. sdružený v ČSTV. Proto (aby nedocházelo k nedorozuměním) bude zde kvalifikovaný metodický pracovník nazýván vždy jednotně cvičitel, soubor těchto činovníků v určitém tělovýchovném subjektu bude pak cvičitelský sbor. (Nešťastným rozhodnutím KČT byl názvem „cvičitel“ označen až vyšší, druhý stupeň kvalifikace, zatímco ten základní byl nazván vedoucí, což je ovšem slovo označující obecně každého, kdo něco vede - prodejnu, výrobní oddělení apod. Máme-li pak sdělit, že akce je vedena osobou kvalifikovanou, museli bychom místo směšného „vedoucím výletu je vedoucí XY“ říkat např. „vedoucím výletu je kvalifikovaný vedoucí pěší turistiky XY“, zatímco takto nám stačí říci „vedoucím výletu je cvičitel XY“ - a je to jasné. Navíc od slova „vedoucí“ nelze odvodit přídavné jméno, které je často potřebné.)

Organizování turistiky je zásadně založeno na dobrovolné práci činovníků daného subjektu (viz např. stanovy KČT z r. 2006, čl. 12) - cvičitelskou činnost tedy vykonáváme zdarma, jako službu kamarádům i dalším zájemcům (třeba v tu chvíli ještě neznámým), děláme ji pro potěšení své i ostatních, pro lidi a ne pro peníze. Kdo to nechce pochopit, má možná své místo v některé cestovní kanceláři jako průvodce - ale to je pak zcela jiná záležitost. (Rovněž veškerá činnost ve výborech turistických spolků je zas jen a jen práce pro lidi, žádná prebenda.)

Turistiku v různých formách (a zejména „turistiku“ ve smyslu „cestovní ruch“) může dnes - při snadné dostupnosti informací, výbavy, pomůcek atd. - provozovat „soukromě“ kdokoliv. Přesto stále lidé dobrovolně vstupují do turistických spolků, a to proto, že chtějí provozovat turistiku společně, společně podat určitý fyzický výkon a společně poznávat přírodní krásy, historické a technické zajímavosti atd., přitom v dobré pohodě. Odbory turistiky (KČT, Sokola a dalších občanských sdružení) jsou zde tudíž od toho, aby zájemce o turistiku vhodnou formou sdružovaly a kvalifikovaně jim nabízely to, co jednotlivci mohou realizovat jen stěží.

Můžeme tedy vyslovit dva postuláty:

a) Zájemci o turistiku se dobrovolně sdružují, aby ji mohli provozovat společně.

b) Cvičitelská (příp. jiná) činnost v turistických spolcích se vykonává dobrovolně a zdarma.

Na těchto základech pak stojí veškeré úvahy v následujících kapitolkách.

2. Obecné zásady přípravy turistické akce

2.1. Inspirace

Chce-li někdo pořádat turistickou akci, dělá to jistě i proto, že z ní sám chce mít radost. Proto ji navrhuje do míst, která se mu už dříve líbila a toto potěšení chce zprostředkovat ostatním, anebo naopak do míst, kde ještě nikdy nebyl a poznat je chce. Nenáročná je příprava jednodenního výletu do končiny snadno dostupné veřejnou dopravou, protože zde nebývají velké možnosti výběru a mnoho takových akcí se bohužel stereotypně opakuje. Avšak je-li k dispozici třeba autokar k cestě někam dál (a případně na víc dní), situace se mění: Prvním předpokladem je jistá dávka odvahy k cestě do „cizích krajů“, avšak současně to navozuje otázku „kam?“ - tedy problém nápadu k návštěvě míst dosud nepoznaných. Inspirací se může stát - vedle řady dalších, třeba i zcela náhodných podnětů:

- získání a studium dobré turistické mapy či turistického průvodce nějaké „nové“ končiny,
- popis dávnějšího výletu nebo zájezdu v kronice turistického spolku,
- vyprávění některého zkušeného turisty,
- dokumentace dřívější turistické zápočtové cesty,
- kalendář akcí jiného turistického spolku,
- článek v kvalitních novinách, v časopise Turista či v jiném seriózním magazínu,
- regionální informační materiál, prospekt apod.,
- služební cesta vlastní či spolupracovníků,
- dobrý televizní pořad ve veřejnoprávním vysílání (Rozhledny, K pramenům, Šumná města,

5. *Přírodní rezervace (PR)*

Jedná se o menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast.

6. *Přírodní památka (PP)*

Obdobně jako NPP, avšak pouze s regionálním významem.

Ochrana přírody je integrální součástí turistiky organizované Klubem českých turistů, je zakotvena v jeho stanovách už od jeho založení v r. 1888. Základním heslem turistů vždy bylo „Poznej a chraň!“, proto i dnes je snaha hledat, řešit a nalézat společnou cestu s ochranou přírody (i když ne vždy a všude se to daří); v KČT pracuje sekce ochrany přírody a garanti pro jednotlivá chráněná území. Hlavní myšlenkou je: Neexistuje rozpor mezi správně prováděnou turistikou a oprávněnými zájmy ochrany přírody.

V podstatě lze říci, že všechny zásady ochrany přírody jsou vlastně zásadami slušného chování vůči přírodě a v přírodě, takže opravdový turista by s nimi prakticky nikdy neměl být v rozporu. Pro zdůraznění zájmu organizovaných turistů o dobrý vztah k jejich nejvlastnějšímu prostředí jsou v KČT pořádány akce typu „turisté lesu a přírodě“; je však nutno konstatovat, že místo jednorázových halasně proklamovaných akcí, odrážejících v sobě pozůstatky dřívějších „socialistických soutěží“, je vhodnější drobná, nenápadná činnost při každém výletě. Dobrý cvičitel by měl o přírodě nejen ledacos znát a vědět a zprostředkovat to ostatním, ale měl by také účastníkům své akce naznačit, že i oni by se měli svou troškou přičinit. Často jsme svědky, že turisté nadávají na špatně průchodnou značenou cestu, místo aby se snažili ji vylepšit: Pro skupinu turistů není přece problém popotáhnout menší padlý strom - a kdyby každý občas odkopl z cesty ležící větev, kámen či jinou překážku, místo aby ji překračoval, byla by značená stezka automaticky zprůchodněna. Právě tak mnohdy stačí odlomit větvičku, aby bylo značení z dálky viditelné. Předpokladem k tomu ovšem je chuť a snaha učinit něco pro ostatní turisty a pro jejich prostředí, nebýt pouhým konzumentem toho, co udělali jiní (např. značkaři), resp. kritikem toho, co neudělali.

Nevyřešeným problémem je přenocování v přírodě, které k turistice neodmyslitelně patřilo a patří; tento pojem není prozatím vůbec legislativně upraven, protože všude se mluví jen o táboření (a to je vesměs zakázáno, s výjimkou vyhrazených míst). Zatím, zdá se, vše funguje na principu „kde není žalobce, není soudce“ (viz výše kapitolku 8); jedná se přitom o tradiční nocování nejen trempů, ale i dobře a nenápadně vybavených kvalifikovaných turistů, kteří svůj úmysl přespat venku nedávají okatě najevo karimatkou velikosti kanalizační roury přivázanou na batohu. Lze se však obávat, že předpokládané budování nenáročných turistických tábořišť, dostupných pouze pěšky, na kole či po vodě, nebude části turistů stejně vyhovovat, protože tím přijdou o svůj bezprostřední styk s přírodou a navíc by byli omezeni ve výběru tras (podobně jako zkušeného turistu neuspokojí síť značených cest).

Elementární zásady ochrany přírody při turistické činnosti, které na jedné straně nebrání hodnotnému turistickému vyžití a na druhé straně nejsou v rozporu se snahami ochranářů, by bylo možno formulovat asi takto:

- V terénu se chovat tiše a nenápadně, nerušit ostatní milovníky přírody ani zvěř, vnímat své okolí všemi smysly.
- V rezervacích a národních parcích neopouštět značené cesty, pokud nejde o život.
- V horských terénech nezkracovat serpentiny cest - zkracování je projevem sice silného těla, ale slabého ducha.
- Ve vysokých horských polohách, nastane-li nutnost jít mimo cestu, pak stoupat zásadně na skály a kameny, nikoliv strhávat drny či ostrůvky vegetace.
- V normálních terénech (zejména lesních) postupovat šikmo svahem (jako chodí zvěř), průchodem desítky turistů v pohorkách po spádnici by vznikl zárodek erozní rýhy.
- Nezanechávat vůbec žádné odpady: materiály pro přírodu snadno stravitelné (výkaly, toaletní a obyčejný papír, slupky od ovoce, nálevové sáčky s čajem) zahrabat, vše ostatní (sklo, plech, alobal, plasty, papír laminovaný plastem či hliníkem) odnést do civilizace. (Pozor: nápis „ekologický obal“ na některých plastech znamená pouze tolik, že jej lze recyklovat, event. spálit bez vývinu škodlivých látek.)
- Při bivakování nezanechat jiné stopy, než uválenou trávu či vysbírané větve a šišky.

pozemků je značně narušován tradiční, po léta budovaný systém značených cest.

Dalším pro turisty důležitým zákonem je Lesní zákon (č. 289/95 Sb.), kde v § 19 se o užívání lesů praví: „Každý má právo vstupovat do lesa na vlastní nebezpečí, sbírat tam pro vlastní potřebu lesní plody a suchou na zemi ležící klest. Přitom je povinen les nepoškozovat, nenarušovat lesní prostředí a dbát pokynů vlastníka, popřípadě nájemce lesa a jeho zaměstnanců. Orgán státní správy může rozhodnout o dočasném omezení nebo vyloučení vstupu do lesa, nejvýše však na dobu tří měsíců."

V § 20 jsou vyjmenovány zákazy některých činností, z nichž turistů se mohou týkat tyto:

- rušit klid a ticho,
- vyzvedávat semenáčky a sazenice stromů a keřů lesních dřevin,
- sbírat semena lesních dřevin, jmelí a ochmet,
- sbírat lesní plody způsobem, který poškozuje les,
- jezdit a stát s motorovými vozidly,
- vstupovat do míst oplocených nebo označených zákazem vstupu (zde měl legislativec na mysli školky a oplocenky, nikoliv paušálně obory, jak si novodobí majitelé vyložili!),
- vstupovat do porostů, kde se provádí těžba, manipulace nebo doprava dříví,
- mimo lesní cesty a vyznačené trasy jezdit na kole, na koni, na lyžích nebo na saních,
- kouřit, rozdělávat nebo udržovat otevřené ohně v lese a do vzdálenosti 50 m od okraje lesa a tábořit mimo vyhrazená místa,
- odhazovat hořící nebo doutnající předměty.

Jsou to všechno vlastně zcela přirozené zásady, s nimiž by se slušný turista-milovník přírody neměl vůbec dostávat do sporu. Pozoruhodné je, že v našich zemích byl kvalitní lesní zákon vydán již císařským patentem č. 250 z 3. 12. 1852 a platil až do r. 1960!

Zákon o ochraně přírody č. 114/92 Sb. rozděluje chráněná území do několika kategorií:

1. *Národní parky (NP)*

Na území ČR jsou vyhlášeny čtyři: Krkonošský, Podyjí, Šumava a České Švýcarsko, každý má ještě ochranné pásmo. Pro turistiku mají význam zákazy těchto činností (výjimku může udělit správa NP, v některých případech Ministerstvo životního prostředí ČR):

- Táboření a rozdělávání ohňů mimo vyhrazená místa, tj. mimo veřejná tábořiště a kempy.
- Pořádání a organizování hromadných sportovních, turistických a jiných veřejných akcí mimo místa vyhrazená.
- Provozování horolezectví, létání na padácích a závěsných kluzácích, jízdy na kolech mimo silnice a místní komunikace a místa vyhrazená.
- Na území I. zóny vstupovat mimo cesty vyznačené se souhlasem orgánu ochrany přírody.

2. *Chráněné krajinné oblasti (CHKO)*

Je jich vyhlášeno 23 a jejich rekreační využívání je přípustné, pokud nepoškozuje přírodní hodnoty. Zákazy jsou obdobné:

- Táboření a rozdělávání ohňů mimo místa vyhrazená se souhlasem orgánu ochrany přírody. (Výjimky uděluje příslušný územní odbor Ministerstva životního prostředí.)
- Vjíždění a setrvávání motorovými vozidly a obytnými přívěsy mimo silnice a místní komunikace a místa vyhrazená.

3. *Národní přírodní rezervace (NPR)*

Jsou to menší území významná a jedinečná v národním či mezinárodním měřítku. Zakázáno je:

- Vstupovat a vjíždět mimo cesty vyznačené se souhlasem orgánu ochrany přírody a krajiny, kromě vlastníků a nájemců pozemků.
- Provozovat horolezectví, létání na padácích a závěsných kluzácích a jezdit na kolech mimo silnice a místní komunikace a místa vyhrazená orgánem ochrany přírody.
- Vjíždět motorovými vozidly.
- Tábořit a rozdělávat ohně mimo místa vyhrazená orgánem ochrany přírody.

4. *Národní přírodní památka (NPP)*

Je to přírodní útvar menší rozlohy s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem, a to i takový, který formoval svou činností člověk. Jakékoliv poškozování či změny jsou zakázány.

Deset století architektury, O poklad Anežky České, Poutní místa, Počesku, Toulavá kamera, Štíty Království českého, Památky na prodej - a další, které v ČT jistě ještě budou),

- obrazová publikace,
- anketa uspořádaná mezi účastníky některé předchozí akce.

Toto vše jsou zdroje inspirační, nikoliv informační. Zkušený turista-cvičitel si proto před vážným návrhem akce nejprve údaje ověří, a to dnes zpravidla na internetu - ale pozor, stránky bývají často zastaralé, takže je vhodné informovat se ještě telefonicky (často prostřednictvím OÚ resp. MÚ a informačních středisek) - čímž získá čerstvé podklady. Nezkušený či bázlivý cvičitel si do míst dokonce soukromě zajede; tím se ovšem ochuzuje o jistý prvek dobrodružství při realizaci akce.

Zde je vhodné připomenout, že v každém větším dobře vedeném turistickém spolku by měl fungovat metodik (zvaný třeba „vedoucí cvičitelů", „bratr vzdělavatel" a podobně), který spolu s cvičitelským sborem sestavuje plány turistických akcí. Měl by jím být nejzkušenější (tj. ne nutně nejstarší!) z kádru cvičitelů, protože má za úkol nejen vybírat vhodné adepty na cvičitelskou kvalifikaci a zprostředkovávat jim příslušné vyškolení a přezkoušení, ale zejména být k ruce méně zkušeným cvičitelům, a to počínaje náměty na turistické akce (musí totiž umět posoudit vhodnost a smysluplnost toho kterého návrhu) a konče úkony popsanými v následujících odstavcích. Metodikovi v odboru KČT by pak měl být nápomocen oblastní metodik, zejména co se týče dalšího vzdělávání cvičitelů.

2.2. Podklady k vlastní přípravě

Vedle výše zmíněných informačních a propagačních materiálů je nejdůležitějším podkladem k návrhu jakékoliv turistické akce mapa. Musí být samozřejmostí, že (pro tuzemské akce) použije cvičitel nejnovější vydání map KČT; byla by to blamáž, kdyby navrhl a popsal již neexistující nebo jinudy vedenou značenou cestu a opravovali ho účastníci, kteří si koupili mapu novou. Aktualizace všech titulů map probíhá průběžně formou dotisků a nových vydání, z nichž ta poslední už obsahují nejen podrobnější informace v textu (s barevnými fotografiemi), ale hlavně kilometráž značených cest, a to přímo v mapě, mezi červenými značkami směrovek.

K mapám edice KČT dvě poznámky: Vydávání turistických map na bázi map vojenských již není přípustné, takže mapy „zelené edice" jsou nyní založeny na digitálním civilním podkladu Základních map ČR, které svou kvalitou zdaleka nedosahují předchozího standardu, na jaký si turisté rychle zvykli. Některé prvky z původních vojenských map jsou sice do nových vydání přenášeny, nicméně nové mapy KČT - jsou to ty bez dřívějšího loga VKÚ Harmanec - obsahují četné chyby. Dále je třeba si uvědomit, že komerčním zájmem vydavatele je nízká životnost map, tj. snaha, aby si turista co nejdříve koupil další vydání. Toho je dosahováno skládáním map: List je složen nejprve „do harmoniky" a teprve tento blok 7 - 10 vrstev papíru je přehnut na třetiny, což při rozkládání a skládání mapy vede k jejímu brzkému proděravění. Prozíravý turista si proto každou koupenou mapu (s dvěma či třemi přehyby v jednom směru) nejprve přeskládá tak, že ji podélně složí na třetiny (lícem ven, texty dovnitř) resp. na čtvrtiny a pak teprve „do harmoniky". Přitom se přehýbají vždy pouze tři (resp. čtyři) vrstvy papíru a navíc lze (ty nejběžnější mapy) při používání rozložit na kterýchkoliv dvou sousedních polích.

Nejnovější provedení map z edice KČT - díky své textové části - by měla k přípravě akce prakticky úplně stačit, někdy se však vyplatí podívat se do seriózních (a co nejnovějších) turistických průvodců. Ty současné jsou (nehledě na občasné bláboly v nich obsažené) vesměs zaměřeny na okružní trasy, vyhovující automobilistům, kteří se musí vrátit ke svým vozům; je-li však navrhována trasa „lineární" s využitím vlakové či autobusové dopravy (resp. s využitím pronajatého autokaru), tzn. odněkud někam, aby se poznal co největší kus krajiny, je potřebná zejména kilometráž značených cest. (Dřívější, bohužel nedokončená edice průvodců vydavatelství Olympia resp. Šport, která kilometráž obsahovala, je už málo použitelná kvůli změnám vedení značených tras, jež nastaly po revoluci zejména v souvislosti se změnami pozemkové držby.) Není-li v použité mapě kilometráž uváděna, je v mnoha případech plně postačující odměřit potřebné vzdálenosti přímo z mapy 1:50 000 (kolečkem, odpichovátkem, nití apod.) v dobré víře, že zákresy značených cest odpovídají skutečnosti (což bohužel neplatí vždy); jiná možnost ostatně ani nezbývá, je-li plánováno zařazení neznačených úseků do trasy turistické akce.

2.3. Materiály pro účastníky

Mělo by být pravidlem, že ke každému výletu (zájezdu, putování) vydává cvičitel program, a to u větších a atraktivních akcí, na které se těší velký počet zájemců, dostatečně předem, aby se s ním mohli všichni seznámit a v případě cvičitelovy indispozice (nemoci, úmrtí) zrealizovat akci i bez něho. V programu má být uvedeno vymezení navštívené oblasti, tj. její poloha (nejde-li o končinu notoricky známou) a charakteristika z hlediska horopisného, vodopisného, geologického, botanického, národopisného, historického apod. - pokud možno s citováním podkladů, z nichž bylo při přípravě akce čerpáno. (Je zřejmé, že minimálně ze jmenovaných přírodovědných i humanitních oborů by měl dobrý cvičitel mít slušné základní znalosti, aby nebyl mezi vzdělanějšími účastníky předmětem oprávněné kritiky, neřku-li posměchu.) Nutné je zřetelně uvést místo a čas odjezdu (s možnostmi nástupu po trase dopravy - je slušnost zájemcům maximálně vyjít vstříc!), navrženou trasu turistického přesunu (zejména co do délky včetně dílčích kilometráží a optimálních časů průchodu význačnými místy, má-li být trasa absolvována v pohodě), případné stravovací možnosti, vstupné do památek a další informace využitelné přímo v terénu; nakonec předpokládaný odjezd zpět (např. výpis jízdního řádu ČD) včetně záložních „únikových“ variant. Samozřejmostí musí být doporučení všech potřebných map - v moudře vedených turistických spolcích se čísla či názvy map uvádějí už v kalendářích akcí, aby si je zájemci mohli včas obstarat (a byl tím současně podnícen jejich zájem o práci s mapami). Směřuje-li trasa akce do oblastí za hranicemi ČR, které už nejsou podchyceny na mapách KČT, je vhodné pořídit pro účastníky kvalitní (samozřejmě pouze černobílé) kopie cizí mapy, protože originál nemusí být každému jednoduše (a hlavně levně) dostupný. Zde je nutné poznamenat, že při každé cestě za hranice ČR by měl být vedoucí akce schopen orientovat se v tamním jazyce, tzn. přinejmenším vědět - a účastníkům v propozicích vysvětlit - jak se čtou všelijaké místní samoznaky a spřežky, aby pokud možno všichni uměli alespoň vyslovovat místopisné názvy (a v lepším případě jim i objasnit, co ten který název znamená česky). Je to užitečné, je-li třeba ptát se domorodců na cestu, i když ten vlastní rozhovor se může konat v nějakém jiném, „univerzálním“ jazyce - třeba v němčině. (A také je vhodné připomenout účastníkům, jak mají domorodce či turisty při setkání zdravit v místní řeči.)

Cvičitel musí (už při přípravě akce) počítat s tím, že přesunová (tedy nikoliv pochodová!) rychlost na pěších trasách ve středně členitém („vysočinském“) terénu je nejvýše 3,5 km/h, mají-li účastníci mít z túry něco víc než jen fyzický výkon; v náročnějším terénu (delší strmá stoupání a klesání, kamenité cesty - např. v Krkonoších) s četnějšími zastávkami na výhledy, vydýchání a fotografování je nutno počítat s přesunovým průměrem pouze 2,5 km/h. (Samozřejmě velmi záleží na věkovém a výkonnostním složení party - cvičitel by proto vždy měl předem vědět, pro koho výlet či zájezd pořádá - není průvodcem akce od cestovní kanceláří pro náhodné a anonymní účastníky!) Nesmí se zapomenout na započítání „ztrátových časů“ na nezbytné delší zastávky na jídlo a odpočinek, na prohlídku památek, návštěvu hospody apod.; v houbařské či borůvkářské sezóně se často i pečlivý odhad trvání túry může stát nereálným…

Nedílnou součástí každé turistické akce musí být - vedle přiměřeného fyzického výkonu - i tzv. „kulturně-poznávací činnost“. Důležité je, a to už od inspirace a přípravy trasy, aby každý výlet (zájezd, putování) měl (každý den) nějaký význačný cíl, „zlatý hřeb“, který bude lákadlem pro potenciální účastníky. Proto i do propozic je nutno zahrnout přiměřené množství vlastivědných informací o místech na trasách. Základní informace se získají, jak bylo již řečeno, nejsnáze z rubu mapy. Chce-li cvičitel dát účastníkům přímo sestřih kopií těchto textů, měl by použít kopírku, která umožňuje zvětšování. Tím se texty stanou čitelnějšími - není žádným tajemstvím, že drobné písmo odrazuje mnohé turisty od studia rubové strany mapy; podobně lze naložit s informacemi z turistických průvodců. Informace stažené z internetu lze po jisté úpravě také vložit do propozic akce. Dále je vhodné sehnat si podklady přímo „od pramene“ (např. z městských informačních středisek), které bývají zpracovány s důkladnou znalostí místa, případně je doplnit informacemi z jiné vlastivědné literatury (např. o technických či literárních památkách), z několikasvazkových monografií „Umělecké památky Čech“, „Umělecké památky Moravy a Slezska“, „Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ apod., dále z encyklopedií a naučných slovníků. Účastníkům akce je třeba poskytnout účelné maximum dostupných informací, tj. vždy o něco víc, než si mohou sami přečíst na rubu turistické mapy. Měli by se na každém výletě dozvědět něco nového - v tom je ostatně hlubší smysl cvičitelovy existence, protože na chození po značených cestách ho fakticky nikdo nepotřebuje. Pouze

Cvičitel by měl turistům důrazně připomínat, že dobře vybavenou lékárničku musí mít každý ve svém batohu a nesmí se spoléhat na druhé, což se samozřejmě týká i partnerských či rodinných dvojic a skupin (nemluvě o tom, že spoléhání na ostatní by bylo při dnešních cenách zdravotnických potřeb a léků nechutnou vychytralostí). Nikde totiž není psáno, že při úrazu či jiné náhlé potřebě bude mít postižený při ruce tu „svou“ patřičně vybavenou osobu - anebo že právě tomu, kdo nese společnou lékárničku nějaké skupinky, se nestane úraz, při kterém mu batoh s celou výbavou spadne do doliny. Vždy platí, že má-li turistická akce dopadnout dobře, je třeba při přípravě počítat s nejhorším.

10. Ochrana přírody

I za socialismu, který se neblaze podepsal na stavu našeho životního prostředí (o deformaci lidského vědomí už vůbec nemluvě), se vcelku správně tvrdilo, že příroda je pro nás turisty tou největší tělocvičnou; nicméně nesmíme přeslechnout mírně konzumentský podtext tohoto tvrzení, totiž chápání přírody jako něčeho, co hlavně využíváme pro svou činnost. Je zcela zřejmé, že dobrých 90 % turistických aktivit se opravdu odehrává v přírodě, tudíž její ochrana a zachování jsou v nejvlastnějším zájmu každého turisty, takže v tomto ohledu by neměl být žádný zásadní rozpor mezi turisty a orgány ochrany přírody (stručně „ochranáři“). Problémem ovšem je, že pod pojem „turista“ a „turistika“ se u nás běžně zahrnují nejen turisté organizovaní (např. v KČT), ale všichni účastníci cestovního ruchu, pro které se spíše hodí označení „rekreanti“; ti mají výraznou početní převahu - a přitom na ně žádná turistická organizace nemá přímý vzdělávací a výchovný vliv. (Např. na všechny ty „cykloturisty“, ničící cesty v národních parcích.)

Kvůli těmto neorganizovaným návštěvníkům přírody, kteří samozřejmě také využívají turistické značené cesty, pak dochází k nežádoucím střetům značkařů s ochranáři, kdy je značení vytěsňováno z odedávna navštěvovaných míst (viz např. cestu hřebenem Kaňkových hor, nebo již dřívější přeložku značení od úpatí Čtyř palic) - pod záminkou ochrany přírodních rezervací, místo aby byl průchod vhodně usměrňován na jednoznačně vymezené a upravené stezky, vybavené přírodními zábranami proti vybočení; takové stezky pak umožní důvěrné poznání právě těch nejkrásnějších míst, jak je to běžné v civilizované cizině. (V Bavorském lese by si nikdo nedovolil zrušit atraktivní značenou stezku č. 5 skalnatým pralesem jezerní stěny Velkého Javorského jezera, zatímco na Šumavě byla obdobná stezka nad Čertovým jezerem, kdysi pokračování zelené značky z Rozvodí, po zrušení železné opony turistům zatajena.) Je paradoxem, když uvědomělý a poučený organizovaný turista dodržuje všechny zákazy, zatímco běžný návštěvník nebo místní houbař či borůvkář vleze bez zábran všude.

V ochraně přírody je nezbytné dojít k rozumnému řešení ochrany přírody pro člověka, protože ten je také její nedílnou součástí, ať se to všelijakým fundamentalistickým tzv. ekologům (event. přímo ekoteroristům) líbí či ne; ostatně nejméně 90 % toho, co jako „přírodu“ dnes chráníme, je výsledkem tisícileté činnosti člověka - např. květnaté louky (dříve vypásané), památné stromy, hnízdiště vodního ptactva apod. (Zde je dobré si povšimnout, jak např. ti, kteří brojí proti úpravám Labe pod záminkou výskytu nějaké vzácné havěti, jejíž údajný „nález“ si ve skutečnosti zajistili donesením příslušného živočicha na ono místo v kapse, zmlkli před Matkou Přírodou, když v r. 2002 na mnoho dní zvedla hladinu o několik metrů.) Je třeba si uvědomit - a dobrý cvičitel je povinen to svým svěřencům připomínat - že se skutečnou ochranou přírody mají málo společného tzv. „ekologičtí aktivisté“, bojující pro své zviditelnění (a někdy i pro vlastní ekonomické zájmy) pokud možno proti všemu a zejména proti těm v podstatě nejekologičtějším stavbám současnosti, jako jsou silniční obchvaty měst a obcí (= ochrana živočicha člověka před exhalacemi a úrazy), dálnice (= snižování spotřeby pohonných hmot a tedy i objemu výfukových plynů) či jaderné elektrárny (= jediný reálný způsob omezení tvorby skleníkových plynů, konkrétně CO_2); jsou to často zamindrákovaní jedinci, kteří své aktivity vyvíjejí „dílem z blbosti, dílem za cizí peníze“ (jak v trochu jiné souvislosti pravil kdysi Jan Werich).

Pro vzájemný vztah turistiky a ochrany přírody je závazný zákon ČNR o ochraně přírody a krajiny č. 114/92 Sb. v platném znění (a příslušná ministerská prováděcí vyhláška): V § 63 tohoto zákona je uvedeno, že každý má právo na volný průchod přes pozemky ve vlastnictví nebo v nájmu státu, obce nebo jiné právnické osoby, pokud tím nezpůsobí škodu na majetku či zdraví jiné osoby a nezasahuje-li tím do práv na ochranu osobnosti či sousedských práv; je přitom povinen respektovat jiné oprávněné zájmy vlastníka či nájemce pozemku a obecně závazné předpisy. Vedlejším efektem ovšem je mimo jiné, že dnes kvůli soukromému vlastnictví

Kromě přímého zásahu je nebezpečný i úder blesku do blízkého objektu, a to v důsledku působení krokového napětí (podobně jako v blízkosti vodičů vysokého napětí na zem spadlých): tak např. u stromu, do kterého udeřil blesk (ale také u nedokonalého uzemnění hromosvodu!) může být ve vzdálenosti 2 m napětí 25 000 V mezi rozkročenýma nohama nebo mezi dvěma lidmi, držícími se za ruce, což spolehlivě stačí k zabití. (Viz před lety případ dvojice, která se vedla v Brně po chodníku, blesk udeřil do hromosvodu několikapatrového domu vedle nich a oba zahynuli.)

Shrnuto: při příchodu bouřky je nutno včas

- opustit vyvýšená místa (hřebeny, skály) a sestoupit co nejníže do doliny, ne však přímo k potoku;
- vyhledat úkryt v rozlehlém nízkém a hustém porostu (mladém lese, křovinách, kosodřevině), zásadně ne pod vysokými či osamělými stromy;
- v nekrytém terénu vyhledat suché prohlubně;
- sedět pod pláštěnkou na batohu nebo v podřepu s nohama u sebe, nedržet se za ruce;
- neopírat se o skály, nevstupovat do malých jeskyň a pod nízké převisy;
- rozptýlit se přitom na co největší ploše.

Smyslem posledního pravidla je, aby při případném zásahu některého jedince měli ostatní šanci na přežití a mohli poskytnout první pomoc (dýchání z úst do úst, nepřímou srdeční masáž, transport). Obecně ovšem platí, že ideální ochranou proti větru a bouři je dobrá hospoda s hromosvodem.

Není snad třeba zdůrazňovat, že nejzákladnějším „zdravotním zabezpečením“ je dobré tělesné i duševní zdraví všech účastníků turistické akce; z preventivních činností nelze opomenout očkování proti tetanu, které by měl mít platné naprosto každý turista. (Nebezpečí infekce hrozí v podstatě pouze u hlubokých ran, které nelze účinně vydezinfikovat jódem, např. při vražení klacku až do podkoží a zejména při zabodnutí ostnatého drátu při přelézání ohrad pastvin.) Účast školených zdravotníků (či přímo lékařů) na každé turistické akci není myslitelná; základy zdravotnické svépomoci a poskytování první pomoci by každý měl znát už ze školy. V základní výbavě každého turisty tudíž musí být lékárnička, a to stejně při týdenním putování jako na půldenním výletě, protože různé potíže mohou přijít a úraz se může stát naprosto kdekoliv a kdykoliv. Minimálním obsahem turistické lékárničky by měly být:

- hotový obvaz č. 3;
- pružné obinadlo střední šířky (příp. i gumová nákolenice a punčoška na kotník);
- zavírací špendlíky;
- náplast s polštářkem i bez (ta bez je pro preventivní zalepení míst, kde by se začaly dělat puchýře, také na zalepení pláštěnky apod.);
- dezinfekce (Septonex sprej, jodové pero - viz výše na klíšťata);
- prášky proti bolestem (např. Ibalgin);
- živočišné uhlí, příp. Endiaron a podobné léky proti průjmům;
- Traumacel (zásyp na rozsáhlejší odřeniny s vlásečnicovým krvácením);
- jehla na puchýře (propichují se co nejdříve, než se strhnou - nepropíchnuté působí jako cizí těleso a tlačí, čímž se dále zvětšují!);
- všechny osobní léky v dostatečném množství podle délky cesty;
- Acylpyrin nebo Anopyrin (pokud turista netrpí alergií na kyselinu acetylsalicylovou!): při vícedenních cestách 2 tablety každý večer, hojně zapít - proti svalové únavě,
- Aviril nebo Infadolan na opruzeniny.

Kromě uvedených mastí, nákolenice a punčošky se celá jmenovaná výbava pohodlně směstná do umělohmotné krabičky od běžeckého vázání (cca 14 x 12 x 5 cm), takže ji skutečně lze s sebou nosit na každý výlet. Pro skupinu při delším putování je vhodné vzít i zásyp Framykoin na infikované odřeniny, příp. antibiotika a sulfonamidy na závažnější ochoření (dle doporučení lékaře). Jak už bylo řečeno, standardní výbavou turisty je šátek na krk, který má mnohostranné využití. Zde může posloužit jako improvizovaný obvaz, škrtidlo, závěs na zlomenou ruku, k upevnění dlahy apod. Dále by turista vždy měl mít s sebou v jedné lahvi čistou vodu a teprve v druhé si z ní míchat nějakou směs na pití; je-li totiž zapotřebí před ošetřením omýt odřeninu od bláta apod., málo se k tomu hodí nápoj s cukrem a kyselinou citronovou!

lenoši a neschopní mezi „vedoucími“ se vymlouvají, že lidi ty informace stejně nečtou. Platí zásada: I kdyby si elaborát prostudoval jen každý pátý účastník turistické akce a něco si z něj zapamatoval, měla cvičitelova práce smysl.

Stranou by neměla zůstat ani jazyková stránka písemností, vydávaných pro účastníky. Není jistě nutné, aby každý cvičitel byl erudovaným spisovatelem a sypal ze sebe slohové perly, ale hrubka hned v nadpisu či v každé druhé větě, zmatené a nesrozumitelné formulace anebo evidentně nesmyslná tvrzení zákonitě snižují důvěru potenciálních účastníků turistické akce v pisatele, a krom toho zavánějí neúctou k češtině i k osloveným. Pod svůj výtvor se cvičitel nesmí zapomenout podepsat - nepsal přece žádný pamflet, za který by se musel stydět, a krom toho by po čase (v kronice) už nemuselo být jasné, kdo vlastně akci připravil a vedl.

Zpracování písemných propozic kvalifikovaným cvičitelem (vedoucím) ke každé turistické akci má ještě další smysl: V KČT jsou vedoucí a cvičitelé (a také značkaři) pojištěni na odpovědnost a tímto pojištěním jsou kryty eventuální nároky účastníků i v případě, že výlet apod. vede za původního cvičitele někdo jiný (třeba bez kvalifikace), jsou-li dodrženy trasy a další okolnosti podle zpracovaných propozic. Je to častý případ u autokarových zájezdů, kdy je v propozicích navrženo více dílčích tras, na nichž se účastníci případně „vedou“ sami.

3. Základní turistika - pěší výlety

Není pochyb o tom, že základním a nejrozšířenějším druhem přesunu při turistice je chůze, která je přirozeným způsobem pohybu člověka jako živočišného druhu. Proto je většina turistické činnosti v univerzálně zaměřených turistických spolcích vykonávána pěšky, formou pěších výletů. (Samo slovo „výlet“ - a podobně „slet“ - zavedli Sokolové jakožto ptáci. S turistikou začali prvním společným výletem - poutí ke sv. Jiří na Říp 27. dubna 1862, tzn. už 26 let před založením KČT v r. 1888.) - V této kapitolce se bude sice mluvit o výletech pěších, avšak většina pokynů bude použitelná i při lyžařských, cyklistických a vysokohorských akcích, jejichž specifika jsou pak pojednána dále.

Postulát a) v úvodní části konstatuje prostý fakt, že účastníci výletu se sešli, aby společně absolvovali trasu, kterou jim cvičitel nabídl v kalendáři akcí. Toto triviální tvrzení však není vždy snadné realizovat. Cvičitel musí v prvé řadě kriticky posoudit, zda přišedší zájemci budou schopni zúčastnit se jeho akce bez zbytečných problémů pro ně samé i pro ostatní, tzn. zda jsou dostatečně fyzicky fundovaní (a materiálně vybavení), což může být problematické u nově příchozích, jejichž zdravotní stav a výkonnost cvičitel dosud nezná. Všichni účastníci výletu musí proto respektovat základní pravidlo, platné při všech druzích turistiky: Tempo přesunu vždy udává fyzicky nejslabší účastník, nejzdatnější jde jako poslední. Dodržování této zásady je třeba neustále zdůrazňovat a nacvičovat, protože vyžaduje od ostatních jistou dávku tolerance a vzájemné úcty a je tudíž na cvičiteli, aby rázně skoncoval se všemi projevy nevychovanosti, které se v souvislosti s tím mohou vyskytnout. Znamená to jediné: ješitné „exhibicionisty“ je třeba ze společné akce rázně a včas vyloučit - jejich výmluvy na „vlastní tempo“ jen prozrazují, že nejsou vhodnými účastníky společného výletu; takoví nechť si jdou sami (cvičitel o jejich vyloučení rozhodne veřejně, „před nastoupenou jednotkou“) a jejich další činnost pak samozřejmě není součástí akce turistického spolku - je to soukromý výlet, na který se nevztahuje pojištění či příspěvek na jízdné atd. Není prostě možné, aby pár neukázněných jedinců terorizovalo ostatní, vzbuzovalo v nich pocity méněcennosti, připravovalo je o pohodu a o potěšení z pobytu v přírodě, ochuzovalo o informace připravené cvičitelem apod. - a tím je v konečném důsledku odrazovalo od organizované turistiky v dotyčném spolku, ne-li od turistiky vůbec.

Smysl výše uvedeného pravidla o „seřazení“ účastníků v opačném pořadí jejich fyzické výkonnosti se zásadním způsobem projeví v okamžiku, který sice není žádoucí, ale vyloučit jej nikdy nelze: když dojde k úrazu. (O zdravotnickém zabezpečení obecně viz dále, v kapitolce 9.) Situace, kdy na konci pochodující skupiny jdou rodiče s dětmi a slabí, kteří zraněného v žádném případě neodnesou, zatímco zdatní (v této souvislosti by se chtělo přímo říci „svalnatí blbci“) dávno zmizeli za obzorem, nemusí mít jednoduché řešení, zejména v komplikovanějším terénu, kam sanitka nepřijede, i když ji mobilem zavoláme.

Bylo by iluzorní domnívat se, že pravidlo o pochodovém řazení bude vždy a všemi akceptováno; zejména ješitní „běžci“ se budou cítit omezováni a naopak méně výkonní účastníci mohou nelibě nést, když budou nuceni jít vpředu (míněno: jít zpravidla hned za vedoucím cvičitelem). Proto je současně nutné propagovat další metodu k udržení kompaktnosti turistické

skupiny: je to tzv. kontrola na zadního. Spočívá v tom, že každý účastník musí trvale sledovat toho, který jde za ním, a jakmile spatří, že dotyčný stojí (z dohledu by jej vůbec neměl ztratit!), zastaví se také, načež se tímto mechanismem zastaví účastník jdoucí před ním atd. až k tomu, který jde první. Zkušený cvičitel v takovém případě nenásilně a včas zastaví celou skupinu, dokud nedojdou poslední (a ještě na chvíli navíc), a tuto prodlevu využije k podání nějakých dalších informací či historek, čímž se zastávka stane méně nápadnou a účastníci fyzicky slabší či něčím (třeba puchýři) hendikepovaní nebudou psychicky trpět výčitkami, že jsou příčinou zdržení. (Celý systém bohužel selhává tam, kde některá podskupinka účastníků - většinou dvojice dam, co bychom si namlouvali - se jde na výlet prostě vyžvanit; od takových lze jen stěží očekávat, že budou vnímat a sledovat přírodu, natož turisty, kteří jdou za nimi…)

Dobrou zásadou při přesunu větší skupiny je rovněž určení „konečníka“, který garantuje, že za ním se už nikdo z účastníků nevyskytne; musí jím samozřejmě být - podle základního pravidla o seřazení - někdo z velmi zdatných. Je však současně nutno všechny poučit, že při potřebě odskočit si musí dotyčný odložit na cestě svůj batoh, u něhož „konečník“ počká.

Určitým problémem při výletech mohou být účastníci se psy. Opět z hlediska dobré pohody co největšího počtu zúčastněných turistů lze akceptovat pouze dobře vychované psy, kteří neobtěžují ani účastníky, ani své okolí (např. při průchodech vesnicemi); samozřejmostí je, že pes bude na vodítku - volné pobíhání v přírodě nelze připustit. Turista se psem musí počítat jak s tím, že svého čtyřnohého přítele na konci dlouhé trasy třeba i ponese, tak s tím, že do každé hospody nemusí být se psem vpuštěn. Tady si musí uvědomit, že se účastní výletu pro lidi, nikoliv pro psy, takže nemůže nutit ostatní, aby se šlo do jiné hospody.

Všechny předchozí úvahy se týkaly „obyčejného“ výletu, jehož se účastní okolo deseti turistů; nelze je mechanicky přenášet na autokarový zájezd, tj. na tlupu cca 45 lidí. Už z hlediska ochrany přírody je málo vhodné, aby se veliká parta přesunovala pohromadě. Dobrý cvičitel proto v takovém případě připraví v podstatě návrhy několika samostatných výletů po trasách různé délky nebo obtížnosti se společným začátkem či koncem (nebo i úplně jinak, podle zajímavých míst a dopravních okolností), jejichž vedení přidělí dalším zúčastněným cvičitelům nebo i nekvalifikovaným, ale organizačně a orientačně schopným turistům. (K tomu viz výše zmínku o důležitosti písemně zpracovaných propozic.) Pro každou takovou dílčí trasu pak platí všechna dosud uvedená pravidla pro pěší výlet. Tím není řečeno, že na každé trase musí jít opět všichni společně (je ověřeno, že pohromadě se udrží skupina maximálně šesti lidí) - ale každá podskupina, která musí být minimálně trojčlenná, by měla výše řečená pravidla ctít. - Někdy je ovšem třeba smířit se s faktem, že bez ohledu na všechny zásady se najde skupinka, která využije společný autokarový zájezd jen jako způsob výhodné dopravy do turisticky zajímavé oblasti, pak si udělá program svůj a v horším případě to ani vedoucímu cvičiteli nesdělí. To je svým způsobem nevychovanost a také poměrně riziková záležitost, která může společnou turistickou akci výrazně zkomplikovat; pokud by se to opakovalo, jednoduchým řešením je napříště takové lidi na zájezd nebrat.

Není dobrým vysvědčením pro cvičitele, ať už na obyčejném výletě či na hromadném zájezdu, když se mu účastníci poztrácejí, na cestu se pak vyptávají domorodců, nakonec odjedou domů jindy a odjinud - a podobně. Je to vždy důsledkem zanedbání některého z uvedených pravidel organizování turistické akce.

Záměrně není v tomto spisku zmíněna a samostatně pojednána turistika mládeže: Jisté zkušenosti totiž nabádají neseparovat děti od dospělých členů, ale raději jim umožnit účastnit se „rodinné turistiky“, tj. společně s jejich rodiči a prarodiči, a tím je nenásilně učit vzájemnému respektu a případné pomoci při praktickém soužití turistů všech generací.

Nedílnou součástí každé turistické akce, tedy i nenáročného půldenního výletu, je jeho vyhodnocení na závěr. V cíli (resp. po návratu dopravním prostředkem) je vhodné poděkovat turistům za účast, omluvit se jim za případné mezery v přípravě či nezdary při vedení a pozvat je na další výlet. Do kroniky turistického spolku pak cvičitel předá všechny dokumentační materiály, které účastníkům připomenou společné zážitky, tedy nejen program akce, seznam osob a délku trasy, ale třeba pohlednice, fotografie, prospekty, účtenky z hospod (zajímavé výtvarným řešením resp. užitečné pro příště uvedením adresy a telefonu), jízdenky, vstupenky a podobné doklady, zákres uskutečněných tras do kopie mapy - a případně o akci sepíše i vyprávění. Schopní cvičitelé vědí, že bez řádné dokumentace se i zdařilá akce vytratí z povědomí a stěží lze z ní v budoucnu vytěžit alespoň inspiraci.

Jediným velkým zvířetem v českých zemích, které může být člověku za jistých okolností nebezpečné, je prase divoké, a to zejména v případě setkání s bachyní s mladými; pak zpravidla stačí rychle se klidit z cesty tak, aby žádné ze selat nebylo ohrožováno či omezováno. Hromadné lezení turistů na stromy si lze jen stěží představit, zcela vyloučit ho však nelze. Černá zvěř je sice plachá, avšak v posledních letech přemnožená a drzá.

Specifickým problémem rovněž poslední doby jsou medvědi na Slovensku, kteří se taktéž v důsledku přemnožení stahují k obydleným místům, kde se živí odpadky (a pozor, už léta migrují na Moravu!); zde je opravdu každá rada drahá. Doporučuje se hlavně zachovat klid a při setkání se vyhýbat přímému pohledu z očí do očí, které medvěd považuje za výzvu k souboji, pomalu se otočit a odejít po trase příchodu. V žádném případě se k medvědovi nepřibližovat, nekrmit a nehladit - a při medvědově zájmu o turistovu osobu mluvit na něj hlubokým hlasem, rozpřáhnout ruce, popřípadě zvednout nad hlavu batoh, aby získal dojem, že člověk je větší než on. Před medvědem se nelze zachránit na stromě, ani mu utéct, pouze snad lze od sebe odhazovat věci, aby se zmátl a odpoutala jeho pozornost. Tvrdí se, že prevencí proti setkání s medvědem je vyvolávat cestou lesem mírný hluk, třeba si zpívat...

Dalším ze živočišných rizik jsou zmije, v některých lokalitách dosti hojné. Jsou však značně plaché, takže zpravidla uprchnou dávno před tím, než k nim hlučná skupina dorazí. Tiše jdoucí turista by měl vnímat okolní přírodu do té míry, že hada na cestě před sebou uvidí. Nikdy zmijím neubližovat, jsou chráněné! - Pro zdravého dospělého člověka není uštknutí tuzemskou zmijí smrtelné, lékařskou pomoc je v každém případě nutno vyhledat.

Zdravotním rizikem - dnes až do nejvyšších poloh hor v Česku! - jsou klíšťata; oblasti jejich častějšího výskytu (jižní Čechy, povodí Sázavy a Berounky a další) bývají publikovány v tisku apod. Přenášejí v prvé řadě encefalitidu (zánět mozku) - virové onemocnění, proti kterému není specifický lék, lze však proti němu v chladném období roku očkovat. (Část obyvatelstva v oblastech výskytu nakažených klíšťat je přirozeně imunní v důsledku neustálého styku s infekcí, turista odjinud se však může nebezpečně nakazit.) Druhou nemocí přenášenou klíšťaty je borelióza, proti níž prozatím očkovat nelze, původce je však možno likvidovat včas podanými antibiotiky; nemoc má podobné následky jako syfilis, tj. pozdní poškození kloubů (artrózu), postižení srdce a zejména mozku (předčasnou demenci a další psychiatrické příznaky). Zásadou je používat světlejší dlouhé kalhoty, vhodný repelent (např. Diffusil H) a pravidelně se při přestávkách ohledávat (i navzájem!). Zakousnuté klíště je třeba důkladně zakapat jodovou tinkturou (částečně zahubí i borelie na povrchu jeho těla), pak natřít mastným krémem a kývavými pohyby odstranit. (Krém změkčí pokožku, takže klíště snadněji odpadne. „Vyšroubovávání“ doleva je pověra, klíště má „sosák“ - správně zvaný hypostom - se zcela souměrnými zpětnými háčky.) Klíšťata se hojně vyskytují v suchém listí a v teplých dnech na trávě, maximum výskytu bývá v červnu a září, mohou se však objevit už i v únoru při oteplení bez sněhu.

Nevyzpytatelnou přírodní silou, která může vážně ohrozit turisty, jsou větrné smršťě a víry - už i tornáda se u nás vyskytují s četností převyšující jedno za rok! Vichr sám o sobě (v otevřeném terénu) turistovi zpravidla neublíží jinak než celkovým prochlazením, pokud jej ovšem nesmete ze skály či horského hřebene; při rychlosti větru nad 80 km/h se stejně už nelze udržet na nohou. Nebezpečí však číhá v lesích, kde je vážné riziko pádu vyvrácených či přelomených stromů, a proto se těmto partiím terénu vyhýbáme, ač na první pohled se zdají příhodné coby závětří (např. pro nouzový bivak). Při výskytu větrných vírů nelze vůbec říci, že údolní polohy by byly bezpečnější než hřebeny.

Asi nejvýraznějším přírodním nebezpečím při turistice jsou bouřky. Prakticky vždy smrtelný je přímý zásah bleskem; vyhnout se mu lze úkrytem v nižších polohách, v hustším nízkém lese, v terénních prohlubních (ne však pod převisy skal!) - a současně vyloučením všech činností, které ohřívají a zvlhčují nebo jiným mechanismem ionizují vzduch a vytvářejí tak lépe vodivý kanál. Těmi jsou zejména:

- otevřený oheň (kouření, vaření na vařiči) - je dávno známo, že blesk udeří přednostně do komína chalupy, v níž se topí;
- dýchání větší skupiny lidí či zvířat pohromadě - viz případy, kdy blesk zabil zpocené koně i s povozníkem na zdánlivě bezpečné údolní cestě k Zelenému plesu, nebo udeřil do shluku jalovic na pastvině;
- údajně i zapnutý mobilní telefon nebo podobný přístroj.

protizákonné (viz dále kap. 10). Omezíme se proto na nouzové bivakování jako nechtěnou variantu vyústění turistické akce.

Je těžké si představit, že v Česku, v krajině ať kulturní, či horské, by se turisté v období od jara do podzimu dopustili při jednodenním výletu tolika fatálních chyb, že by nedosáhli civilizace a byli nuceni přenocovat ve volné přírodě. Realitou se to může stát v zahraničních horách (pozor na nepřesné mapy!) anebo v zimním období, avšak v každém případě to svědčí o neschopnosti či nezkušenosti cvičitele, který akci připravil a vedl, protože určitě zanedbal více užitečných zásad současně: odhad možností účastníků, reálnou délku a náročnost (profil) trasy, sledování vývoje počasí apod. Pak lze ovšem vážně pochybovat i o tom, že účastníky své akce předem poučil, co mají mít s sebou (a zkontroloval jejich výbavu).

Prvním předpokladem pro přežití chladné noci je dostatečné oblečení, tzn. při všech cestách do míst odlehlých (a zejména v zimě) každý musí mít v rezervě teplé oblečení, ale zásadně takové, které se obléká navrch - tedy oteplovačky (nebo alespoň fofrovačky) natáhnutelné přes boty (tj. s postranními zipy na nohavicích), svetr, prošívanou bundu apod. Bezcenné je mít v batohu např. teplé spodky a další kusy prádla, pro jejichž oblečení by se turista musel nejprve zout a svléknout prakticky donaha. (Tatáž zásada se vyplatí při úrazu turisty, kdy je zapotřebí teple jej obléknout: zase jedině svrchními oděvními součástmi!) Dále má každý mít rukavice, kulicha a vždy šátek na krk, který má řadu dalších použití (jako ručník, obvaz, závěs na zlomenou ruku - viz dále). Za nejsvrchnější oblečení pak dobře poslouží pláštěnka - a je-li předem známo riziko nouzového bivakování, je vhodným doplňkem výbavy velký tenký PE pytel (nebo „roura“), do něhož lze zcela zalézt. Samozřejmostí pro každého by měla být rezerva kalorické stravy (čokoláda, müsli apod.) a nápoje (ideálně v celokovové termosce), zatímco alkohol vede po počátečním zahřátí k následnému prochladnutí. Stěží lze očekávat, že při nouzovém bivaku bude mít někdo s sebou také baterku (čelovku) a vařič s nádobím.

Druhým faktorem pro úspěšné přežití je nalezení vhodného místa. Předpokládáme-li, že před deštěm či sněžením je každý chráněn svou pláštěnkou, je nejzávažnějším škodlivým vnějším činitelem vítr. Je proto nutno s dostatečným předstihem, tj. když už se schyluje k nevyhnutelnému bivaku a ještě je vidět na cestu, vyhledat závětrný svah hory nebo jiné chráněné místo; zde bude samozřejmě také záležet na velikosti postižené skupiny. Krmelec se seníkem je ideálním místem bivaku (pokud se podaří utrhnout zámek), ale je to ta nejméně pravděpodobná varianta. V zimě při „zatmění“ a ztrátě orientace (v mlze) se osvědčuje úkryt pod větvemi smrčků ve vyfoukaných „mísách“, tedy fakticky v přírodních záhrabech, které stačí mírně upravit, aby se tam vešly vždy alespoň dvě osoby. I tak to přináší nutnost rozptýlení skupiny, což může vést k těžko překonatelným psychickým problémům; bivakování osamělých jedinců nelze doporučit vůbec vzhledem ke zvýšenému riziku omrznutí či zmrznutí.

Všechny tyto úvahy naznačují, že nouzový bivak je něco, k čemu by při dobře organizované turistice vůbec nemělo docházet.

9. Nebezpečí při turistice a zdravotnické zabezpečení

Pomineme-li možný konflikt s lidmi, dnes zejména s majiteli soukromých pozemků a cest, někde ovšem i se zloději a jinými gaunery, můžeme se dostat do konfliktu s přírodou a jejími silami. Ty se obvykle (hlavně v horách) nazývají „objektivní nebezpečí“; je však nutno upozornit, že prakticky veškeré nebezpečí, které na turistu číhá (a to nejen na horách), je subjektivní povahy, tj. způsobené nedostatkem vědomostí či zkušeností turisty samého a cvičitele vedoucího akci - snad s výjimkou tak vzácných a kuriózních případů, jako je blesk z čistého nebe nebo zásah meteoritem.

Jedním z rizik je kolize se zvířaty, v českých poměrech vcelku zanedbatelná. Nejzávažnější z nich je možnost nákazy vzteklinou od lišek či volně pobíhajících psů. Nutná lékařská péče je vesměs snadno dostupná a případné nucené přerušení cesty není velkou ztrátou. (Pozor ve státech s častějším výskytem vztekliny lišek - i v Rakousku!) Kritičtější situace bude při cestách dál na východ „do Asie“ (Ukrajiny, Rumunska), kde při pokousání pasteveckými psy je místní péče pochybná (pokud vůbec je) a návrat do ČR zdlouhavý; pro tyto cesty lze jednoznačně doporučit očkování účastníků proti vzteklině, protože ta je bez výjimek smrtelná. Není třeba mít obavy z nákazy slinami nemocných zvířat, které mohly ulpět na vegetaci apod.: virus vztekliny nepřežije ve vnějším prostředí více jak půl hodiny. (Pozor ale na to, že tráva apod. může být znečištěna trusem zvířat, obsahujícím vajíčka tasemnice, která přežívají velice dlouho!)

4. Specifické problémy lyžařské turistiky

Nelze popřít, že značná část pěšáků, a to včetně cvičitelů, se v zimě mění na běžkaře, aniž mají speciální školení a oprávnění k vedení lyžařských akcí. (Ostatně často je zima takového charakteru, že výlet plánovaný na lyžích se nakonec jde pěšky.) Naštěstí např. kvalifikace „vedoucí pěší turistiky“ (předtím „vedoucí základní turistiky“) v KČT opravňuje k vedení vyjížďky či výletu na běžkách na celém území ČR, v zahraničí do 1500 m n. m. (s výjimkou upravených loipe tratí - na nich lze i výše).

Při lyžařské turistice vstupuje do hry vedle fyzické kondice účastníků i jejich zdatnost technická, míněno technika stoupání, chůze (běhu) a sjezdu na běžkách. Většinou se automaticky předpokládá, že přihlášení účastníci výletu pohyb na běžkách ovládají, v praxi to ale může vypadat všelijak. Je třeba mít na paměti, že na výletě, pokud není výslovně deklarován jako výcvik, nebude jeho vedoucí cvičitel vyučovat začátečníky, nanejvýš jim poradí a předvede správné pohyby a postoje. Musí však počítat s tím, že nezkušeným bude nutno běžky namazat či přemazat, aby se celá skupina pohybovala pokud možno stejně rychle, takže by měl mít s sebou poněkud širší sortiment vosků, než jaké bude potřebovat na své lyže, jejichž mazání má zvládnuté s ohledem na jejich tvrdost a svou hmotnost. (Zde je ale nutno umět střízlivě posoudit, zda to od „nezkušených“ není pouhá vychytralost vzhledem k dnešním cenám lyžařských vosků.)

Protože při lyžařské turistice je přece jen vyšší riziko úrazů než při pěší, je tím spíš nezbytné dbát na dodržování pravidel o pohybu skupiny, uvedených v předchozí kapitolce; zejména je třeba aplikovat „kontrolu na zadního“ (značné je riziko odbočení do výraznější stopy vedoucí úplně jinam!) a dělat zastávky na zformování party po delších či prudších sjezdech. Je nutno také klást větší důraz na vybavení každého turisty osobní lékárničkou (viz kapitolku 9 dále) i rezervním teplým oblečením (k tomu viz více v kap. 8 o nocování).

Je-li lyžařská turistika součástí autokarového zájezdu „na hory“, kde je náročnější terén, měl by vedoucí celé akce nejen připravit návrhy tras, ale také vědět, kam se jednotlivé skupinky skutečně vydaly. (Ostudou turistického spolku je, pořádá-li tyto zájezdy na úrovni pouhého autodopravce s tím, že turistickou náplň si musí každý účastník připravit na vlastní zodpovědnost.) Vedoucí dílčích skupin (cvičitelé) pak opět musí dbát na bezpečnostní pravidla, tj. nejen na zásady správného pohybu skupiny, ale také dohlédnout na přiměřenou vybavenost účastníků do zimních podmínek - a musí vědět, kde a jak přivolat pomoc v případě nehody (tzn. např. mít ve skupině mobilní telefon a znát číslo Horské služby). Nesmí se zapomínat na krátkost zimního dne a s přihlédnutím k tomu naplánovat reálnou délku túry. V nezáviděníhodné situaci se ocitne „vedoucí“, který musí HS nahlásit ztrátu účastníků zájezdu, a přitom vůbec neví, kam jeli (a často zná jen jejich příjmení, nikoliv celé jméno, bydliště a datum narození!). - Poznávací činnost při lyžařských výletech, s trasou víceméně mimo obydlená místa, se obvykle omezuje na přírodní jevy (např. vegetační, geologické, horopisné apod.) - a samozřejmě na hospody…

Při turistice v neupraveném terénu, tj. při prošlapávání stopy, je dobrou zásadou, že účastníci se cyklicky střídají v čele, a to tak, že unavený odstoupí bokem a zařadí se na konec zástupu; při účasti výrazně méně zdatných je samozřejmě vhodné do střídání je nezařazovat a nechat je trvale vzadu. (Zkušenost ukazuje, že slušná stopa v hlubokém sněhu, ve které se dá už opravdu skluzem jet, vznikne po průchodu alespoň šesti běžkařů.) Nešťastná při prošlapávání stopy - někdy až bezohledná - je účast psů na výletě; „obyčejní“ pejsci v takových podmínkách neobstojí a opravdoví tažní psi, se svou tendencí být výhradně v čele skupiny, znemožňují střídání turistů a v konečném výsledku přesun zpomalují.

Mělo by být samozřejmostí, že skupina turistů na běžkách při svém výletě udělá také něco pro ostatní. Odstranit strom spadlý přes cestu se jí asi sotva podaří, ale na frekventované trase může vyjet použitelnou další stopu tam, kde je zatím jen jedna souvislá a potkávající se lyžaři chaoticky vyskakují vlevo vpravo. Turista-běžkař toho jména hodný by neměl být pouze konzumentským uživatelem stopy, kterou pro něho někdo amatérsky či profesionálně projede, ale také hrdým a zodpovědným spolutvůrcem úpravy terénu pro potěšení anonymních spřízněných duší, příp. tvůrcem další trasy v účelném směru tam, kde to dobře zná. Že nebude ničit upravovanou klasickou stopu bruslením, to je snad samozřejmé.

Podrobněji se různými stránkami lyžařské turistiky zabývá metodický list „Příprava a organizace lyžařské akce“ od Ing. Standy Patočky z Ještědské oblasti KČT.

5. Specifické problémy cykloturistiky

Je obvyklé, podobně jako u lyžařské turistiky, že „pěšácký“ cvičitel vede cykloturistické výlety, aniž by si se svým oprávněním lámal hlavu, protože „v civilu“ je u nás cyklistou prakticky každý. Kvalifikace „vedoucí pěší turistiky“ v KČT proto opravňuje vést cykloturistické akce, ale neopravňuje k vedení skupiny nad 10 osob a k vedení akcí výkonnostního charakteru, jako jsou dálkové jízdy a jízdy v náročném terénu. Podstatný rozdíl proti pěší a lyžařské turistice je ovšem v tom, že cyklista jakožto účastník provozu na pozemních komunikacích podléhá některým zákonům, u kterých, jak známo, „neznalost neomlouvá“.

Pro ujasnění pojmů je nutno hned zkraje definovat, co vlastně je cykloturistika: je to turistika, využívající jízdní kolo pro přesun za poznáváním, čímž se liší od silniční cyklistiky, kde se jedná hlavně o naježděné kilometry. Kolo a jízda na něm jsou pro cykloturistu prostředkem, nikoliv cílem konání. Opravdová cykloturistika by se tedy nikdy neměla zvrhnout v tréninkovou jízdu „závodníků“!

Je nutno si uvědomit, že jízda na kole na veškerých pozemních komunikacích, tj. na silnicích, cyklostezkách, polních a lesních cestách a jakýchkoliv dalších místních a účelových komunikacích je řízením vozidla a jako taková je upravena dopravními předpisy pro řidiče a předpisy o technickém vybavení vozidel. Tyto předpisy, dané zákony a vyhláškami, nejsou ve své podstatě ničím jiným, než pravidly slušného chování v dopravním ruchu. Musíme předpokládat, že dopravní předpisy všichni účastníci cyklistického výletu znají; není však od věci připomenout, že i na cyklostezkách se jezdí vpravo a na jejich vzájemném křížení či odbočkách platí přednost cyklistů přijíždějících zprava, protože dopravní značky upravující přednost nejsou v těchto případech osazovány.

Tak jako vedoucí pěšího výletu je povinen posoudit, zda zájemci jsou patřičně vybaveni, tak vedoucí cyklovýletu musí zkontrolovat, zda účastníci vůbec smějí se svými koly vyjet na pozemní komunikace. Technické požadavky a technické podmínky pro jízdní kola jsou dány Přílohou č. 13 k vyhlášce č. 341/2002 Sb. „Technické požadavky na jízdní kola, potahová vozidla a ruční vozíky“, kde se praví zejména (vynechány jsou rozměrové údaje):

1. Jízdní kola musí být vybavena

a. dvěma na sobě nezávislými účinnými brzdami s odstupňovatelným ovládáním brzdného účinku; (…),

b. volné konce trubky řídítek musí být spolehlivě zaslepeny (zátkami, rukojeťmi apod.),

c. zakončení ovládacích páček brzd a volné konce řídítek musí mít hrany buď obaleny materiálem pohlcujícím energii, nebo (…); páčky měničů převodů, křídlové matice, rychloupínače nábojů kol, držáky a konce blatníků musí mít hrany buď obaleny materiálem pohlcujícím energii, nebo (…),

d. matice nábojů kol, pokud nejsou křídlové, rychloupínací nebo v kombinaci s krytkou konce náboje, musí být uzavřené,

e. zadní odrazkou červené barvy, tato odrazka může být kombinována se zadní červenou svítilnou nebo nahrazena odrazovými materiály obdobných vlastností; (…); odrazové materiály nahrazující zadní odrazku mohou být umístěny i na oděvu či obuvi cyklisty,

f. přední odrazkou bílé barvy, tato odrazka může být nahrazena odrazovými materiály obdobných vlastností; (…); odrazové materiály nahrazující odrazku mohou být umístěny i na oděvu či obuvi cyklisty,

g. odrazkami oranžové barvy (autožluť) na obou stranách šlapátek (pedálů), tyto odrazky mohou být nahrazeny světlo odrážejícími materiály umístěnými na obuvi nebo v jejich blízkosti,

h. na paprscích předního nebo zadního kola nebo obou kol nejméně jednou boční odrazkou oranžové barvy (autožluť) na každé straně kola; (…), tyto odrazky mohou být nahrazeny odrazovými materiály na bocích kola nebo na bocích plášťů pneumatik či na koncích blatníků nebo bočních částech oděvu cyklisty.

2. Jízdní kola pro jízdu za snížené viditelnosti musí být vybavena následujícími zařízeními pro světelnou signalizaci a osvětlení:

a. světlometem svítícím dopředu bílým světlem; (…), je-li vozovka dostatečně a souvisle osvětlena, může být světlomet nahrazen svítilnou bílé barvy s přerušovaným světlem,

b. zadní svítilnou červené barvy, (…); zadní červená svítilna může být kombinována se zadní odrazkou červené barvy (…); zadní červená svítilna může být nahrazena svítilnou s přeru-

Volný pohyb krajinou mimo lesy je radostí na běžkách, při pěší turistice však přichází v úvahu prakticky jen mimo vegetační sezónu, tj. časně zjara anebo na podzim po sklizni, vesměs ale za sucha, nebo na umrzlém ozimu apod. Přecházíme-li z volné krajiny do lesa, je dobré si uvědomit, že před socialistickým znetvořením zemědělské krajiny navazovaly cesty do lesů zpravidla v rozích políček, tedy v koutech lesa; to platí ovšem jen u bývalých selských lesů (nyní možná už opět soukromých), zatímco do obor v držení šlechty či jiných velkostatkářů se vjíždělo branami na hlavních cestách.

Cesty v mapě nezakreslené (anebo alespoň lesní průseky, pěšinky a jiná průchodná místa terénu, která nás k nějakým cestám nakonec dovedou) hledáme

- v širších údolích podél potoků (bývá tam přinejmenším pěšina);
- na hřebenech, kde bývá když ne zrovna cesta, tak většinou průsek po hranicích lesních dílů, katastrů obcí, okresů;
- na hrázích rybníčků (i bývalých);
- na okrajích pasek a na rozhraních mezi nízkým a vysokým lesem;
- u loveckých posedů, seníků a krmelců.

Spolehlivé jsou také stezky zvěře (srnčí, jelení), které převážně vedou optimální trasou bez velkých výškových rozdílů a vždy ústí na okraj lesa či na lidskou cestu. (Jejich využíváním se vlastně vracíme na počátek osídlování lesnaté krajiny našimi dávnými předky, kdy prvními použitelnými průchody pralesem byly právě zvířecí stezky.) - Souběžně se železničními tratěmi v lesích zpravidla nalezneme staré cesty, které sloužily k dopravě materiálu koňskými povozy při stavbách drah koncem 19. století.

Hlavní zásadou při pohybu mimo značené cesty (a ostatně i na nich!) je neustále vědět, kde se v dané chvíli nacházíme, tj. znát svou polohu na mapě; k tomu je nutno se orientovat podle terénních tvarů (kopců, údolí, potoků), komunikací, elektrických vedení a na přehledných místech také podle vzdálenějších objektů (hor, věží, továrních komínů). Pro pohyb mimo cesty musíme předpokládat rychlost 3 km/h, tj. 1 cm na mapě 1:50 000 ujedeme za 10 minut, kdežto na slušné lesní či polní cestě za 6 minut (tj. 5 km/h). Vynucené odchylky od potřebného směru (azimutu) je nutno včas kompenzovat odchylkami opačnými; při vedení skupiny s ustrašenými jedinci je vhodné provádět změny směru pomalými oblouky, protože prudké zlomy mohou vzbuzovat dojem cvičitelova bloudění. Je zcela normální, má-li cvičitel sám v určitých okamžicích pochybnosti o správnosti trasy; neměl by je však přenášet na účastníky, kteří mu důvěřují.

Je svým způsobem zajímavé, že při výletech po neznačených cestách se všechna dříve uvedená pravidla o postupu skupiny dodržují jaksi automaticky: ani notoričtí „spěchači“ se dopředu necpou a „couralové“ se disciplinovaně drží party, neroztrhá se ani čtyřicetihlavá tlupa z autokarového zájezdu… Je tedy turistika po neznačených cestách pro schopného cvičitele vlastně daleko jednodušší zejména organizačně - bohatě stačí, když jde mírným tempem v čele skupiny a téměř o nic dalšího se už nemusí starat. A navíc má takový výlet nádech jistého dobrodružství, lákavého zejména pro dětské účastníky.

V běžné kulturní krajině pro turistu s mapou a obyčejným kompasem v podstatě vůbec neexistuje možnost zabloudění, protože trasa pochodu je vždy sevřena mezi nějaké linie, jako jsou silnice, železnice, okraj lesa, vodní tok, elektrické vedení apod., které jej v nejhorším případě dovedou k cíli nebo na orientačně jasné místo. (Pozor, zpravidla k tomu neposlouží značená cesta, pokud ji protínáme víceméně kolmo, protože žádná značka nemusí být v daném místě viditelná!) Z těchto hledisek se při turistice v českých zemích jeví použití stále ještě dost drahého přístroje GPS nadbytečným až směšným.

Schopnost spolehlivého a pohodlného vedení skupiny turistů nepřehledným terénem bez značených cest je do jisté míry darem od Boha, avšak pravidelným tréninkem (zejména ve čtení mapy) se mu může přiblížit každý jen trochu schopný cvičitel turistiky.

8. Nocování ve volné přírodě

Tato kapitolka je zařazena pouze pro úplnost, protože tématu je věnován samostatný metodický list „Bivakování“ (2002), zmíněný v úvodu, pojednávající o záměrném, plánovaném bivakování jako nejjednodušším způsobu přenocování při vícedenních turistických cestách a o pomůckách k tomu potřebných. Zde je nutno poznamenat, že kvalifikované nocování organizovaných turistů ve volné přírodě není v ČR právně dořešeno a je tudíž prakticky vždy

7. Turistika po neznačených cestách

Každému trochu zkušenému turistovi je zřejmé, že zajímavých a pozoruhodných míst v české (a moravské) krajině je tolik, že i při nejlepší vůli a snaze nemohou být pospojována sítí značených cest (která není hustá či řídká ani tak podle výskytu turistických zajímavostí, jako spíše podle aktivity značkařů v daném regionu). Má-li být jedním z důležitých cílů turistiky (nebo dokonce tím hlavním cílem) poznávání, pak je nutno odpoutat se od omezení, daných značením, a vypravit se do terénu po cestách (příp. i necestách), které nám nabízejí nynější poměrně dokonalé mapy měřítka 1:50 000 ze „zelené“ edice KČT (či od jiných vydavatelů). Základní podmínkou ovšem je umět mapu číst, tzn. zvýšit svou gramotnost a vidět v mapě něco víc než jen schéma značených tras.

Účelem tohoto pojednání nemá být návod pro práci s mapou, toho se musí zhostit jednotliví cvičitelé při konkrétní činnosti v terénu. Proto jen několik praktických metodických pokynů:

Pro turistu vybaveného mapou a buzolou (o přístroji GPS ani nemluvě), s nimiž umí zacházet, by neměl být žádný zásadní rozdíl mezi cestou značenou a neznačenou; dokonce lze tvrdit, že pohyb po neznačených cestách je jednodušší, protože není třeba hledat značky. (Tento výrok plyne ze zjištění, že dokonalost českého turistického značení, s níž se značkaři KČT tak rádi chlubí, je v podstatě dokonalostí estetickou, tj. značky mají přesný rozměr a jsou úhledné. Mnohý turista však potvrdí, že v Česku - a ještě více na Slovensku - je nutno značky hledat, kdežto v alpských zemích - a kupodivu i v Polsku! - turistu vedou.) Říká se s jistou nadsázkou, že kdyby byly pořádné mapy, nemuselo by se značit vůbec; můžeme však (opět s jistou rezervou) přijmout tvrzení, že značení má smysl pro ty, kdo mapu nemají - ti jsou pak ale při svých výletech omezeni na stávající síť značených tras a nezbývá jim než značení důvěřovat.

Nutnost pohybu po neznačených cestách (nebo i bez cest) nastává - plánovaně nebo nečekaně - zejména v takovýchto případech:

- V navštívené oblasti nevede v požadovaném směru výletu vůbec žádná značená trasa.
- Značená trasa je momentálně neprůchodná (zavalená polomy, zaledněná, zatopená).
- Značená trasa je v dlouhém úseku nesmyslně vedena po frekventované silnici.
- Značka byla při túře ztracena a nemá smysl (nebo není čas) se vracet, příp. jsou pochybnosti, zda značení ještě vůbec vede tam, kam chceme a kam je na použité mapě zakresleno.
- Pro tmu, mlhu nebo sněhovou pokrývku není značení viditelné, tj. jako kdyby neexistovalo vůbec. (Viz ostatně poznámku na každé mapě KČT, kterou se značkaři zbavují zodpovědnosti. Přitom není-li sníh, je stezka vidět a značení je víceméně zbytečné…)

Není tajemstvím, že někteří jinak fyzicky zdatní turisté jsou natolik fixováni na značené cesty, že pohyb mimo ně psychicky nezvládají a podléhají panice, což může vést k rozpadu skupiny a pokažení celého výletu. Je dobré, když cvičitel o takových lidech ví a předem je varuje, resp. když hned v návrhu výletu (v kalendáři akcí) zdůrazní, že trasa je bez značení. (Ke kritickým a stresovým situacím může samozřejmě dojít i na dobře značené a snadné trase, když je třeba stržená či zaledněná lávka přes říčku.) Při plánování výletu po neznačených cestách v období krátkého dne je dobré navrhnout trasu tak, aby její konec vedl už po silnici nebo jiné výrazné komunikaci, po níž lze dojít do cíle bez orientačních problémů; to ostatně platí i pro výlety po cestách značených, protože za tmy se značky hledají špatně.

Zkušený turista, zejména každý cvičitel, by měl při svém pohybu v terénu v maximální možné míře ctít cestu. Není žádným uměním jít podle buzoly či GPS „rovně za nosem“ bez ohledu na terén místo toho, aby turista nalézal cesty, které se co nejlépe přimykají k potřebnému směru přesunu. Je starou zkušeností, že skoro vždy se lze pohybovat po cestách a ne volně lesem či loukou, protože určitě nejsme prvními, kdo se potřeboval dostat např. do sousední vsi, na kopec, do bývalého mlýna - a tak tam někde dávná cesta bude, i když ji na mapě třeba nenalezneme, protože při generalizaci vypadla, pro armádu či lesáky nebyla potřebná apod. Je nutno v mapě dobře vnímat rozdíl mezi lesní cestou (dlouhými čárkami) a průsekem (krátkými čárkami a vždy po přímce); ten nemusí být průchodný anebo ani zřetelný; někdy ale po bývalých průsecích už vedou řádné cesty (třeba i asfaltované), aniž to bylo v mapě opraveno. Naopak cesty zakreslené plnou čarou, tj. zpevněné (ne nutně asfaltky!) mohou být dávno opuštěné a zarostlé. Plánovat průchod volně lesem (viz dále o ochraně přírody) se nemusí v neznámém terénu vyplatit - obory, muniční sklady a podobné rozlehlé oplocené objekty nebývají vždy a všude důsledně zakreslovány.

šovaným světlem červené barvy,

c. *zdrojem elektrického proudu, jde-li o zdroj se zásobou energie, musí svou kapacitou zajistit svítivost světel (…) po dobu nejméně 1,5 hodiny bez přerušení.* (Poznámka: povinnost svítit ve dne se na cyklisty nevztahuje.)

Tato ustanovení jsou snad dostatečně jasná každému, kdo umí číst. Ač to dnes předpisy nenařizují, je vhodné, aby každé kolo bylo vybaveno zvonkem! Je hrubou neomaleností a hulvátstvím, když se na skupinu pěšáků, jdoucích po lesní či polní cestě, vyřítí zezadu cyklista-kaskadér domnívající se, že jeho jízda je slyšet a všichni včas uhnou; tím spíš, je-li to značená turistická trasa po pěšince v členitém terénu, kudy by soudný člověk nikdy na kole nejel. Je bohužel smutnou skutečností, že mnozí cykl(otur)isté se domnívají, že všechny „normálně“ značené cesty (tj. pásovým značením 10 x 10 cm) jsou určeny i pro ně - zatímco jde v principu o značení určené pro pěší turistiku (a případně pro běžky v zimě). Zásady slušného chování říkají, že na těchto cestách má pěší turista vždy přednost, tzn. cyklista ho nesmí ohrozit ani omezit, protože tam fakticky nemá co pohledávat. Je sice snaha v maximální možné míře vyloučit souběhy pěších a cyklistických tras, ale někde to při nejlepší vůli není proveditelné; tam je pak přednost pěších zdůrazněna např. upozorněním „Cyklisto, veď kolo“, které ovšem hulváti, cítící se pány světa, zásadně nerespektují (viz třeba v Babiččině údolí).

Zde je nutno upozornit na nepříjemná překvapení, která mohou nastat při plánování a vedení cyklovýletů podle nyní tak populárních cyklomap: Ne každá „cyklotrasa“ je opravdu vhodná pro jízdu na kole (a zejména ne pro rodiny s dětmi), i když má od Ústředí KČT přidělené číslo a je vybavena oněmi žlutými tabulkami či pásovými značkami; přitom podle zásad KČT o vytyčování značených cyklotras má každá být sjízdná na každém kole a bez úseků, kde by bylo nutno kolo přenášet. Ústředí bohužel nijak neověřuje skutečný stav v terénu, takže když nějaký málo soudný místní nadšenec navrhne trasu, která na mapě vypadá dobře, je automaticky schválena. Odstrašujícím příkladem v pardubickém regionu je vedení cyklotrasy po dobře známé zeleně značené pěší stezce v chráněném území „Meandry Struhy“ u Lepějovic.

Zdaleka ne všechny cyklotrasy mohou vést po polních a lesních cestách nebo po speciálně vybudovaných cyklostezkách, měly by se však alespoň vyhýbat silnicím I. a II. třídy; tuto zásadu by měl dodržovat i každý cvičitel při přípravě cyklovýletu po vlastní trase. Není-li zbytí a musí se jet po frekventované silnici, je nutno výrazně zvětšit rozestupy mezi jednotlivými účastníky tak, aby se předjíždějící motoristé mohli případně zařazovat mezi ně. Jede-li větší skupina „v háku“ a navíc stupňovitě roztažená ke středu vozovky (jak je zvykem u silničních cyklistů, u cykloturistů doufejme ne), je to bezohlednost vůči ostatním uživatelům silnice a není se pak co divit naštvaným motoristům, že se snaží předjet peloton i v málo vhodných situacích. Že jízda „v háku“ zvyšuje riziko vzájemné kolize a pádu, na frekventované silnici možná i s tragickými následky, je zřejmé jistě každému; přilba proti přejetí autem nechrání.

Cyklista bez řádného kompletního osvětlení (což se při poruše může stát každému) se musí za tmy či snížené viditelnosti chovat důsledně jako chodec vůči všem ostatním účastníkům provozu - podle zásady: „Nesvítím = nejsem!“ Nikdo není povinen vidět protijedoucího či z boku přijíždějícího cyklistu bez předního světlometu, samotná zadní blikačka v této situaci není viditelná. Dospěli jsme k paradoxní situaci, že budováním cyklostezek se bezpečnost cyklistů nezvýšila, naopak: Největšími nepřáteli cyklistů na cyklostezkách jsou dnes právě zas a jen cyklisté, totiž ti neosvětlení, kteří by si na silnici v takovém stavu snad ani netroufli, ale na stezce se cítí nepostižitelní. (Cykloturistika se naštěstí odehrává téměř výhradně za denního světla - ale připomenout je to i tak nutno.) Faktem je, že každý motorista se děsí možnosti setkání s neosvětleným cyklistou-sebevrahem. (Stále ovšem platí, že ve vztahu k automobilistům cyklista málokdy pochybí, předpokládá-li, že „čím větší bourák, tím větší blbec v něm“.)

Ještě je třeba poznamenat, že nyní platná vyhláška sice pro žádná kola nepředepisuje blatníky, avšak pro cykloturistiku jsou hodny doporučení. Jede-li cyklista sám, je jeho věcí, chce-li mít bláto až za ušima; má-li se ale jet ve skupině, je neomaleností a hulvátstvím vůči ostatním, když se v ní vyskytne někdo bez blatníků (nebo s jejich kratičkými náhražkami), protože za takovým výtečníkem se v mokru dost dobře jet nedá. (Podobně není zrovna příjemné jet za tmy delší dobu za intenzivní blikačkou, stálé světlo je zde přijatelnější.) Schopný vedoucí cyklovýletu by měl i na tyto okolnosti upozornit.

Dobře navržený cyklovýlet umožňuje účastníkům poznání daleko většího počtu kulturně zajímavých lokalit než při pěší turistice - a v tom je jeho základní účel a smysl. Cvičitel nesmí

proto zapomínat na zastávky u přírodních, historických a dalších pamětihodností; výlet by se neměl zvrhnout v „přehlídku ztracených možností“, v bezduché „polykání kilometrů“ s návštěvou pouze hospod (tam navíc pozor na „alkohol za řídítky“!). U pěší turistiky zmiňovaný „zlatý hřeb akce“ by měla mít i každá odpolední cyklovyjížďka!

Pro přesun skupiny platí obdobná pravidla jako u „pěšárny“ a lyžařiny: tempo udává nejméně výkonný účastník, praktikuje se „kontrola na zadního“, na křižovatkách se čeká na případné opozdilce, vzadu jede schopný mechanik s dostatečným nářadím. Každý účastník by měl mít turistickou lékárničku - a není marné mít s sebou trochu čisté vody na omytí odřenin před jejich ošetřením - omývání vodou s nějakou kyselou přísadou není zrovna příjemné. Nesmí se zapomínat ani na cyklistickou přilbu; podle předpisů je sice povinná jen pro cyklisty do 18 let, ale její používání v každém věku lze vřele doporučit, a to jak na silnici, tak v terénu. Platí ovšem, že po tvrdém pádu na hlavu je nutno přilbu vyřadit, i když nejeví viditelné známky poškození.

6. Vysokohorská turistika

Vysokohorskou turistiku (VHT) lze chápat jako specifický druh pěší turistiky ve vysokých horách (velehorách), kde se její pole působnosti stýká s horolezectvím, resp. s jeho původní, „klasickou“ formou, jejíž náplní byly výstupy na vrcholy jednoduchými, „přirozenými“ cestami. K pořádání vysokohorských akcí jsou oprávněni (v KČT) vedoucí, cvičitelé a vůdci VHT, kteří podle stupně své kvalifikace mohou vodit vysokohorské turisty v terénech I. a II. stupně obtížnosti podle stupnice UIAA, po firnech a ledovcích a po zajištěných lezeckých cestách, pořádat výcvik na cvičných skalách a stěnách a vést kurzy výcvikového minima VHT. Pro naše účely se omezíme na vedoucí (cvičitele) pěší turistiky, jimž jejich kvalifikace dovoluje připravovat a vést akce v horském terénu pouze po značených cestách chodeckého charakteru. (Za takovou cestu se považuje i ta, na níž jsou ojedinělé exponované úseky zajištěny lany nebo řetězy.) Přestože toto je činnost, kterou ve velehorách (např. ve Vysokých či Západních Tatrách) provádí kterýkoliv náhodný návštěvník, je na místě připomenout některá její specifika.

Cvičitel, vedoucí organizovanou vysokohorskou akci, má právo a povinnost posoudit jak osobní způsobilost, tak vybavení (obutí a oblečení - to vč. rezervního!) každého zájemce o túru - a nevhodné odmítnout. Je to jednoznačně dáno charakterem terénu: Profil trasy, tj. prudká stoupání a klesání, klade značné požadavky na fyzickou výkonnost, podmíněnou dobrou funkcí jak pohybového, tak oběhového aparátu každého účastníka. Povrch cest, tvořený zpravidla skalami, travami a sutí, předpokládá pevné a nesmekavé obutí, tj. výhradně pohorky s vibramem; navíc se doporučují teleskopické hole pro zvýšení stability a odlehčení kloubům dolních končetin. Nadmořská výška a otevřený terén zesilují účinek všech povětrnostních vlivů (slunečního záření, větru, deště, bouře, sněžení, mlhy). K těmto faktorům přistupuje ještě relativní odlehlost a špatná přístupnost vysokohorských terénů, která v případě úrazu znesnadňuje a za špatného počasí téměř znemožňuje záchrannou akci. Je proto třeba, aby si každý uvědomil, že drobné potíže či nehody, které jsou při „obyčejné“ pěší turistice banalitou, mohou ve vysokých horách přivodit obtížně řešitelné problémy.

Při plánování vysokohorské túry a přípravě informací pro účastníky nebude zřejmě dominovat „kulturně-poznávací činnost“ (s výjimkou horopisu a botaniky), protože v horách je krásné každé místo a každý krok; přesto by cesta měla mít nějaký logický cíl: chatu, sedlo, vrchol, jezero. Zodpovědný cvičitel by však měl zjistit a do propozic uvést všechny úhybné varianty trasy včetně jejich průvodcovských časů a měl by si být jist, že účastníci se s nimi seznámili a v případě jeho indispozice budou schopni (sami či pod velením předem určeného zástupce) dovést akci do zdárného konce. Při túře je pak třeba na příslušných rozcestích vždy zvažovat, zda je skupina stále v dobré pohodě a může pokračovat k dalšímu takovému „záchrannému místu“, a to zejména s ohledem na vnější vlivy.

Jedním z nejvýraznějších vnějších činitelů, zahrnovaných pod tzv. „nebezpečí hor“ (viz dále kap. 9), je počasí, resp. jeho zvraty. Platí stará zkušenost, že „hory mají své počasí“, které málo odpovídá předpovědi pro širší území státu; zpravidla se jedná o náhlé změny, které ani cvičitel zběhlý v meteorologii nemusí včas odhalit, protože např. z hlubokého údolí nemá patřičný přehled o jevech na obloze. Túra po značených a přiměřeně urovnaných cestách se pak může během krátké doby stát pohybem v nepraveném a neznámém terénu, když se s příchodem studené fronty déšť změní ve sníh, který zalepí značky, cestu pokryje kluzkou břečkou

nebo ledem a viditelnost sníží na minimum; zkušený cvičitel dobře ví, že i ve Vysokých Tatrách může sněžit v kteroukoliv roční dobu, o vyšších horách (např. Alpách) ani nemluvě. Platí proto (podobně jako při horolezeckých výstupech), že nejdůležitějším uměním ve vysokých horách je umění včas obrátit směr pochodu a sestoupit pokud možno bezpečnou nejkratší cestou (anebo se vrátit cestou výstupovou, protože po trase již poznané je to většinou snazší). Cvičitel nesmí podlehnout pokušení opustit značenou trasu, ta bývá totiž jedinou spolehlivě průchodnou, tj. bez srázů, převisů, neprostupných polí kosodřeviny. (Když už by k tomu mělo dojít, je nutno dodržovat pravidla ochrany přírody: stoupat na kameny mimo vegetaci a využívat stávající stezky - např. kamzičí.) Každý turista - nejen vysokohorský - by si měl vštípit zásadu: Lepší živý posera než mrtvý hrdina.

Jinak platí - zde ve zpřísněné míře - všechna dříve řečená pravidla o pěším postupu skupiny, tj. pořadí účastníků od nejslabšího k nejvýkonnějšímu, kontrola na zadního a dělání přestávek (první po deseti minutách od začátku túry - na úpravu výstroje - a při výstupech, zejména s bagáží, pravidelně po zhruba hodině!). V náročných podmínkách vysokohorské túry by mělo být také samozřejmostí, že opožďujícímu se účastníkovi odebere někdo zdatnější bez velkých řečí zátěž z batohu (např. láhev s vodou, ale půjde potom důsledně s ním). Má-li skupina v komplikovanějším (např. alpském) terénu s sebou pro jistotu lano, pak se v jeho nesení střídají nejzdatnější mužové a samozřejmě jdou zcela vzadu; pokud by ho totiž některý účastník opravdu potřeboval k překonání ošemetného místa stezky, na kterém si není jist bezpečností (např. při strženém zajištění na jinak snadné a pohodlné cestě od chaty k chatě), tak prostě počká, až ti zadní s lanem dojdou. Při postupu skupiny v mlze (nebo za tmy, k čemuž by při správné organizaci túry nemělo vůbec docházet) je nezbytné, aby členové výpravy byli prakticky ve vzájemném dotyku. Cvičitel může mít někdy dost obtížný úkol udržet na uzdě pud sebezáchovy hysterických osob, které se probojovaly do čela skupiny a snaží se co nejrychleji dostat do bezpečí bez ohledu na ostatní účastníky. Klidné a přesvědčivé chování je ostatně třeba nacvičovat i při obyčejných pěších akcích, nepřipouštět zmatkování a paniku, budovat důvěru v osobu cvičitele v každé situaci.

Při úrazu či jiném neštěstí, kde skupina vysokohorských turistů už nevystačí s vlastními silami (a zásadně při úmrtí některého člena) je nutno volat horskou záchrannou službu (HS, v Polsku GOPR atd.). Situace je nyní usnadněna mobilními telefony (je-li ovšem v místě signál), avšak je nutno předem si zjistit čísla záchranných služeb (evropské číslo 112 nemusí všude fungovat) - a pokud je to v cizině, také se umět s nimi domluvit místním jazykem. V té souvislosti znovu vyplývá nutnost neustále vědět, kde se nacházíme (nespoléhat na lokalizaci mobilu, z něhož je voláno) a alespoň umět název z mapy správně přečíst (o tom viz už zmínku v odstavci 2.3.); asi by také bylo možné udat své souřadnice GPS - ale opět v místním jazyce. Jinak stále platí, že v horách se volá o pomoc optickým či akustickým signálem (tj. svítilnou, zrcátkem, píšťalkou, hlasem) 6x za minutu s následující minutovou přestávkou, což se opakuje až do obdržení odpovědi, která se dává signálem 3x za minutu rovněž s minutovou přestávkou. Účastníky je také třeba instruovat o signalizaci pro hlídkující vrtulník pomocí paží ve tvaru Yes a No, aby nedošlo k nedorozumění a zbytečnému přistání.

V souvislosti s turistikou v horách (i jinde) se říká, že nejmenší „životaschopná“ skupina je tříčlenná; předpokládá se totiž, že při nějakém úrazu jeden zůstává s laicky ošetřeným raněným (aby mu zatlačil oči, jak se tvrdívá) a druhý běží pro pomoc. Domyšleno do důsledků se však ukazuje, že i pro pomoc by měla jít soběstačná, tj. tříčlenná skupina, protože ve stresové situaci roste riziko další nehody - a nikde také není řečeno, že ten prvotní malér musel postihnout pouze jednoho z trojice a že ten, který jde pro pomoc, neztratí orientaci. Kdo někdy zachraňoval raněného v komplikovanějším horském terénu, kam není koho přivolat a navíc je nutno podělit se o bagáž (nejen toho raněného, ale i těch, kteří jej transportují!), jistě nahlédne, že do relativně pustých horských partií je třeba chodit ve skupině alespoň šestičlenné, nemá-li se z pohodové turistické akce zbytečně stát boj o život.

Na konec ještě několik poznámek: Skuteční vysokohorští turisté (nikoliv náhodní „rekreanti“) si ve velehorách zásadně tykají, podobně jako horolezci, a při setkání se zdraví, a to v místním jazyce. (V německy mluvících alpských zemích pozdrav zní „Grüss Gott“, tedy „Pozdrav Pánbůh“.) Jako první má zdravit - bez ohledu na věk a pohlaví - vždy ten, kdo stoupá nahoru, protože tím vyjadřuje úctu tomu, kdo již vrchol dobyl a sestupuje. (Většinou snadno poznáme - podle výbavy a chování - „turisty“, kteří na vrchol vyjeli lanovkou; ty víceméně ignorujeme.)